

Отримано: 16.11.2014 р.

Прорецензовано: 26.11.2014 р.

Прийнято до друку: 04.12.2014 р.

Іонін С. С., Беспалова А. Г. Аналітичне підґрунтя забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання / С. С. Іонін, А. Г. Беспалова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол. : І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Випуск 27. – С. 126–131.

УДК 338.24

JEL Classification: A10

Іонін Євген Євгенович,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри Донецького національного університету (м. Вінниця)

Беспалова Алла Геннадіївна,

кандидат економічних наук, доцент Донецького національного університету (м. Вінниця)

АНАЛІТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті розглянуті питання аналітичного підґрунтя забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання на основі якісних і кількісних параметрів їх фінансового стану, які повинні сигналізувати про можливі загрози існуванню підприємства, відповідно їй приймати обґрунтовані управлінські рішення попереджувального характеру.

Ключові слова: фінансова безпека, аналітичне підґрунтя, фінансовий стан, грошові потоки, прибуток, робочий капітал, платоспроможність.

Ионин Евгений Евгеньевич,

доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой Донецкого национального университета (г. Винница)

Беспалова Алла Геннадьевна,

кандидат экономических наук, доцент Донецкого национального университета (г. Винница)

АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

В статье рассмотрены вопросы аналитического обеспечения финансовой безопасности субъектов хозяйствования на основе качественных и количественных параметров их финансового состояния, которые должны сигнализировать о возможных угрозах существования предприятия, что позволяет принимать обоснованные управленческие решения предупредительного характера.

Ключевые слова: финансовая безопасность, аналитическое основание, финансовое состояние, денежные потоки, прибыль, рабочий капитал, платежеспособность.

Yevhen Ionin,

doctor of economics, professor, head of department, Donetsk National University (Vinnytsia)

Alla Bepalova,

PhD, associate professor, Donetsk National University (Vinnytsia)

ANALYTICAL BASIS OF ECONOMIC AGENTS FINANCIAL SECURITY ENSURING

The article discusses the analytical financial security of business entities on the basis of qualitative and quantitative parameters of their financial situation, which should signal the possible threats to the existence of the company that you can make informed management decisions preventive nature.

Keywords: financial security, analytical base, financial condition, cash flows, earnings, working capital, solvency.

Постановка проблеми. Економічна і соціальна стабільність України, рівень життя та добробут населення, рейтинг країни у світовому просторі багато в чому залежать від ефективного розвитку її суб'єктів господарювання, які займають провідне місце в фінансовій системі держави. В умовах економічної нестабільності однією з найважливіших задач стає ефективне управління сталим розвитком і його інтеграція в діючі системи менеджменту підприємства. Реалізація цього напряму висуває на перше місце забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання на основі системи аналітичних індикаторів

Концепція сталого розвитку суспільства базується на трьох складових: економічній, соціальній і екологічній і передбачає взаємозв'язок індикаторів, що відбивають ці процеси. У відповідності до сталого розвитку головним показником, розробленим Всесвітнім банком, є справжні норми інвестицій, а це передбачає формування якісної бази управлінських рішень, посилює дохідливість інформації що міститься у звітності, висуває підвищені вимоги до аналітиків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фінансові аспекти безпеки на мікро і макро рівні знайшли відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних авторів: Білик, Л.Д., Бланка І.О., Єрмошенко М.М., Ковальова В.В., Колас Б. та інших. Наряду з цим, недостатньо досліджено питання, пов'язані з аналітичним підґрунтям забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання, що передбачає окреслення системи якісних і кількісних параметрів, які повинні сигналізувати про можливі загрози існуванню підприємства відповідно і приймати обґрунтовані управлінські рішення попереджувального характеру.

Мета і завдання дослідження. Мета статті – дослідження питань аналітичного підґрунтя забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання на основі якісних і кількісних параметрів їх фінансового стану.

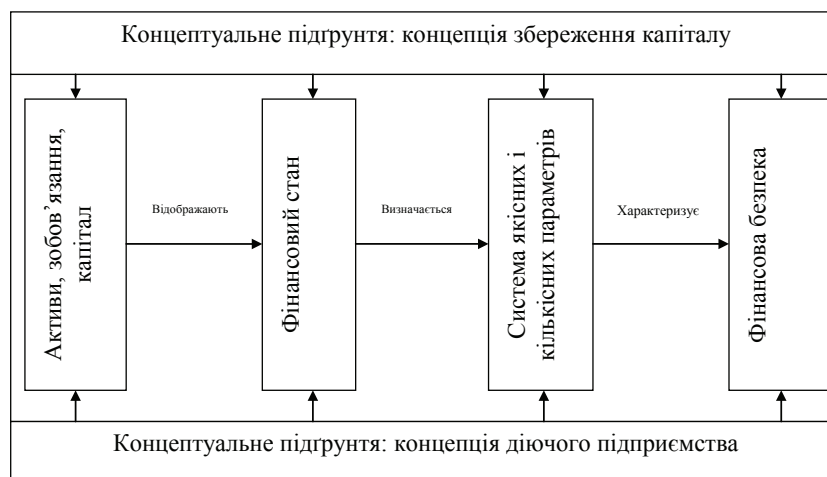
Виклад основного матеріалу. Компаративний аналіз спеціальної літератури дає можливість зробити висновок, що в теоретичному плані має місце наявність різноманітних підходів к тлумаченню терміна «фінансова безпека суб'єкта господарювання». Перш за все це: самовиживання, захищеність життєво важливих інтересів підприємства, мінімізація втрат та інші. На нашу думку більш точним є визначення Бланка І.О., у якому фінансова безпека розглядається як «система кількісних і якісних параметрів фінансового стану підприємства» [1, с. 17].

Такий підхід, по-перше, дає можливість відокремити найбільш важливі складові, які повинні бути враховані при дослідженні цього питання: системний підхід, кількісні та якісні параметри фінансового стану підприємства. По-друге, дослідження поняття фінансовий стан у відповідності зі стандартами бухгалтерського обліку.

Визначення фінансового стану у міжнародних і національних нормативних стандартах з бухгалтерського обліку (МСФЗ, GAAP, НП(С)БО 1) акцентує увагу взаємозв'язку між активами, зобов'язаннями і капіталом, що відображаються у бухгалтерському балансі. У нормативно-правових актах з економічного і фінансового аналізу, затверджених органами виконавчої влади України, фінансовий стан представлено у вигляді сукупності показників щодо наявності, напрямків розміщення і використання ресурсів підприємства, реальних і потенційних фінансових можливостей підприємства [2, с. 72].

Історично фінансовий стан підприємства визначався рівнем його забезпечення необхідними грошовими коштами для здійснення нормальної господарської діяльності. Більш розширена трактовка фінансового стану того періоду враховувала й напрямки розміщення коштів і склад джерел їх формування. У сучасних умовах фінансовий стан в цілому пов'язано з фінансовою конкурентоспроможністю, у тому числі з кредитоспроможністю, платоспроможністю, спроможністю фінансувати свою діяльність, забезпеченістю фінансовими ресурсами [3, с. 125].

Таким чином, дослідження понять фінансова безпека і фінансовий стан дає можливість логічно представити ці два поняття у вигляді взаємозв'язку активів, зобов'язань і капіталу і системи якісних і кількісних параметрів фінансового стану, що забезпечують фінансову безпеку суб'єкта господарювання (рис. 1).

Рис. 1. Концептуальне підґрунтя забезпечення фінансової безпеки у контурах фінансового стану

Бухгалтерський баланс, який сьогодні називається «Звіт про фінансовий стан», є свого роду фотографією стану підприємства на певну дату (це статика). Чим більше буде таких звітів (фотографій), тим точнішою й повнішою буде картина розвитку підприємства та можливість зробити обґрунтований висновок щодо його проблем та перспектив розвитку. Крім того статику потрібно доповнити і динамікою низки показників, витокі яких полягають у базових концепціях (припущеннях) бухгалтерського обліку в контексті необхідних пропорцій і співвідношень між розділами бухгалтерського балансу (статтями), ви-

конання яких була би свого роду підґрунтям забезпечення фінансової безпеки суб'єкту господарювання.

Концепція діючого підприємства (*going concern*) є важливішим основоположним припущенням, принципом бухгалтерського обліку. Відповідно до міжнародних і національних стандартів бухгалтерського обліку дана концепція (припущення) означає що суб'єкт господарювання не має ні наміру, ні потреби ліквідуватися, або суттєво звужувати масштаби своєї діяльності, за наявності такого наміру або потреби. Виходячи з цього в обліку використовується історична (фактична) собівартість, що визначає пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання.

Міжнародні і національні стандарти бухгалтерського обліку розглядають баланс у розрізі найважливіших індикаторів, що відображають реалізацію концепції діючого підприємства:

1) валюта балансу, збільшення якої в цілому свідчить про збільшення обсягів діяльності і розміру підприємства;

2) перевищення оборотних активів в порівнянні з поточними зобов'язаннями забезпечує потенційну платоспроможність через очікувані грошові потоки;

3) співвідношення власного капіталу і валюти балансу, забезпечує фінансову стійкість, перспективну платоспроможність і фінансову безпеку;

4) перевищення власного капіталу над необоротними активами дає можливість мати в наявності власні оборотні кошти;

5) структура власного капіталу в частині балансових статей резервного капіталу і нерозподіленого прибутку є реальним підтвердженням реалізації концепції збереження фінансового капіталу.

Таблиця 1

Баланс (звіт про фінансовий стан) умовного підприємства (тис. грош. од.)

Актив	Підприємство		Пасив	Підприємство	
	1	2		1	2
Необоротні активи	60	40	Власний капітал	70	30
			Довгострокові зобов'язання *	5	5
Оборотні активи	40	60	Поточні зобов'язання	25	65
Баланс	100	100	Баланс	100	100

* довгострокові кредити банків

Активи, як і будь-який вартісний показник можна представити у вигляді множення кількості (q_i) і ціни (p_i):
$$(p_i): \sum_{i=1}^n q_i \times p_i$$

Під впливом цих двох чинників буде мати місце коливання величини активів. Вплив факторів може бути одночасним і (або) тільки за рахунок вартісної оцінки. Розглянемо кожний із цих випадків.

1. При надходженні (вибитті) майнова маса підприємства збільшується (зменшується) і щоб вони були ідентифіковані як активи необхідна їх достовірна оцінка. Іншими словами, у цьому випадку має місце одночасний вплив двох факторів q_i і p_i . Причому, фактор p_i буде врахований по історичній собівартості, що відповідає концепції діючого підприємства. У цьому випадку просліджується наступна залежність:

надходження об'єкту $\rightarrow$ його ідентифікація $\rightarrow$ відображення у балансу $\rightarrow$ збільшення валюти балансу

Ідентифікація об'єкту як активу означає признание його активом у випадку виконання наступних вимог: майбутня економічна вигода, результат минулих випадків, контроль підприємством. При невиконанні цих вимог об'єкт не визнається активом і відноситься на фінансові результати, що зменшує можливість накоплення прибутку і росту чистих активів.

Динаміку показника чисті активи відносно стадій життєвого циклу наведено у табл. 2. При утворенні підприємства «внесок, оцінений у гривнях, складає частку учасника та засновника в статутному фонді» [4]. При цьому, статутний капітал «визначає мінімальний розмір майна товариства, що гарантує інтереси його кредиторів» [5]. У даному випадку величина статутного капіталу та чистих активів будуть рівними.

На етапі створення підприємства ситуація, коли $NA < UC$ неможлива, так як акціонерне товариство не буде зареєстровано, якщо має місце несплата або неповна оплата вартості придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій акціонерне товариство вважається не заснованим [5].

Таблиця 2
Зміна чистих активів на стадіях життєвого циклу підприємства у рамках концепції діяльності

№ за/п	Стадії життєвого циклу	Ключеві індикатори та їх значення			Концепція
		Чисті активи	Чистий прибуток (збиток)	Чистий грошовий потік	
1	Створення	NA= UC	планується		Безперервної діяльності
2	Зростання й розширення діяльності	NA> UC	NP	+NCF	
3	Зрілість або оптимальне функціонування	NA> UC	NP	+NCF	
4	Спад	NA< UC NA> UC	NL NP	-NCF +NCF	
5	Реорганізація або санація (вхід), (вихід)	NA< UC NA> UC	NL NP	-NCF +NCF	
6	Банкротство, ліквідація	NA< UC NA< 0	NL	-NCF	Ліквідація підприємства

де, NA – чисті активи;
UC – статутний капітал;
NP – чистий прибуток;
NL – чистий збиток;
+NCF – позитивний чистий грошовий потік;
-NCF – від’ємний чистий грошовий потік.

На стадії зростання розширення діяльності вимагає додаткових джерел фінансування: власних, позикових і залучених. Відбуваються суттєві зміни в активах: зростає майнова маса, збільшуються необоротні та оборотні активи. Відбуваються структурні зміни в активах, власному капіталі і зобов’язаннях.

Виконання умови, при якому $NA > UC$, досягається прибутковою роботою і наявністю позитивного чистого грошового потоку. Наявність чистого прибутку за результатами роботи – це перша необхідна умова для перевищення чистих активів над статутним капіталом. З одного боку, це свідчить про ефективність роботи підприємства, з іншого боку, дає можливість розглядати чистий прибуток як найважливіше джерело розширеного відтворення, через збільшення статутного і резервного капіталу, нерозподіленого прибутку.

Для реалізації цієї цільової установки необхідно, щоб коефіцієнт дивідендних виплат (*kd.v.*) був менше 1, тобто, не весь чистий прибуток спрямовувався на виплату дивідендів. При коефіцієнті дивідендних виплат рівному 1, чистий прибуток не направлятиме на розширене відтворення, тим самим не буде зростання чистих активів за рахунок даного джерела. Спочатку *kd.v.* не може бути більше 1, тому що не можливо витратити більше наявного джерела.

При *kd.v.* < 1 відбувається збільшення чистих активів за рахунок чистого прибутку. При *kd.v.* = 1 збільшення чистих активів за рахунок чистого прибутку не відбувається в силу відсутності джерела фінансування.

2. Зміна величини активів, як вартісного показника, може також мати місце і за рахунок цінового фактору p_i . Це визначається шляхом переоцінки основних засобів і інших видів активів, яка передбачає дооцінку (+), або уцінку (-). В першому випадку результат буде – збільшення, у другому – зменшення вартості активів.

Необхідна вимога забезпечення фінансової безпеки – це перевищення оборотних активів в порівнянні з поточними зобов’язаннями. Ця вимога пов’язана з функціональної ролі оборотних активів і поточних зобов’язань в забезпеченні життєдіяльності підприємства у короткостроковій перспективі, тобто період часу один рік (операційний цикл). Оборотні активи слід розглядати як потенційне надходження грошових коштів у даний інтервал часу, а поточні зобов’язання – потенційне їх вибуття. Таким чином, перевищення перших над другими дає можливість отримувати позитивний потенційний чистий грошовий потік, що свідчить про потенційну платоспроможність підприємства. Ця ідея знайшла відображення у показнику робочий капітал який широко використовується у вітчизняній практиці.

Посилить проблему розбіжності у формулі розрахунку цього показника переклад з іноземних мов. Слід зазначити, що в методологічному плані «робочий капітал» (working capital) або чисті поточні активи (net current assets) завжди рівні. Це було закріплено у раніш діючому міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 13 «Подання поточних активів і поточних зобов’язань»: «перевищення поточних активів над поточними зобов’язаннями часто називають «чистими поточними активами» або «робочим капіталом» [6, с. 218].

У першого підприємства робочий капітал має позитивне значення 15 тис. грош. од., у другого – від’ємне 5 тис. грош. од. Тобто, у першому випадку має місце позитивний потенційний грошовий потік, у другому від’ємний. Іншими словами, перше підприємство потенційно платоспроможне, друге – неплатоспроможне, що є індикатором фінансової небезпеки.

Сучасна теорія фінансового менеджменту нерозривно пов’язує забезпечення фінансової стійкості з «високою часткою власного капіталу в загальній сумі використовуваних фінансових засобів» [7, с. 516-517]. Ризиковий характер бізнесу і збільшення його ступеня зі зростанням частки позикового капіталу, веде до збільшення і ризику можливої неплатоспроможності, що викликає необхідність вирішення питання про граничний рівень позикового капіталу. При його вирішенні вибирається оптимальне співвідношення між ризиком і вартістю. Найважливішим показником фінансової стійкості є співвідношення власного капіталу до валюти балансу, який має назву коефіцієнта автономії, фінансової незалежності, концентрації власного капіталу. Даний коефіцієнт найбільш наглядно аналітично відображає концепцію збереження фінансового капіталу.

Критеріальне значення співвідношення власного капіталу та валюти балансу відповідно до діючих методик фінансового і економічного аналізу, затверджених органами виконавчої влади в Україні можна подати так:

$$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу}} \geq 0,5 \xrightarrow{\text{результат}} \text{добрий фінансовий стан}$$

На нашу думку це твердження має більш формальний характер, і остаточно залежить від структури власного капіталу. Чим більше частка статей у власному капіталі, джерелом яких є чистий прибуток (резервний капітал, нерозподілений прибуток), а іноді і додатковий капітал, тим більш реалістичними будуть висновки з цього приводу. Це обумовлено тим, що у даному випадку можна зробити висновки не тільки про ефективну роботу (наявність чистого прибутку), а також її розподіл, про що свідчить наявність балансових статей: резервний капітал і нерозподілений прибуток, тобто має місце тезаврування (накопичення) прибутку, а це в свою чергу забезпечує фінансову безпеку.

Перевищення власного капіталу над необоротними активами дає можливість мати в наявності власні оборотні кошти, що також забезпечує фінансову безпеку. При позитивному значенні результат свідчить про розмір оборотних активів, який фінансується за рахунок власного капіталу. При від’ємному значенні – розмір необоротних активів, який фінансується за рахунок поточних зобов’язань.

У першого підприємства всі необоротні активи (60 тис. грош. од.) повністю покрити за рахунок власного капіталу і довгострокових зобов’язань, залишок 15 тис. грош. од. використовується для фінансування частки оборотних активів. Це є нормальним, мінімальна величина цього фінансування, відповідно до вітчизняних регулятивів, складає > 10 %. Іншими словами, більше 10% оборотних активів повинно бути покрито за рахунок власних коштів.

У другого підприємства власного капіталу і довгострокових зобов’язань (35 тис. грош. од.) недостатньо для покриття необоротних активів, дефіцит складає 5 тис. грош. од., який фінансується за рахунок поточних зобов’язань. Цей варіант не є нормальним, тому що для частини необоротних активів (термін використання яких більш 1 року) джерелом фінансування є поточні зобов’язання (термін погашення яких до 1 року). Ця ситуація призводить до зниження фінансової стійкості і складає загрозу фінансової безпеці підприємства, а в цілому вступає в протиріччя з базовою концепцією безперервності діяльності і збереження фінансового капіталу.

Ця ідея покладена в основу розрахунку одного із важливіших показників фінансового стану – наявність власних оборотних коштів, їх збереження є першочерговим завданням для забезпечення господарської діяльності. Ідентичність отриманих результатів розрахунку показників наявність власних оборотних коштів і робочий капітал (+ 15 тис. грош. од. перше підприємство і – 5 тис. грош. од. друге підприємство) ставить питання доцільності використання цих показників разом. При вирішенні цього питання слід виходити з різної їх функціональної ролі у забезпеченні фінансової безпеці суб’єкта господарювання:

- 1) робочий капітал – потенціальна платоспроможність через потенційні грошові потоки;
- 2) наявність власних оборотних коштів – необхідність фінансування частки оборотних активів за рахунок власного капіталу, що відповідає нормальному типу фінансової стійкості.

Крім показників статистики, що можна розрахувати на підставі балансу, край необхідно використовувати показники динаміки, серед яких важливішим є показник чистого грошового потоку (*NCF*), який є результатом дії вхідного грошового потоку (*CFIN*) і вихідного (*CFAUT*). Для виконання умови позитивного грошового потоку (*+NCF*), а це забезпечує реальну платоспроможність, необхідна умова: *CFIN > CFAUT*. Таким чином, приток грошових коштів визначає спроможність підприємства реально фінансувати свої потреби.

Якщо ця вимога (+NCF) не виконується, то залишки грошових коштів зменшуються, що складає загрозу фінансової безпеці і в цілому життєдіяльності підприємства.

Чистий грошовий потік слід розглядати і як результат комерційної діяльності, обчислений на касовій основі. Згідно з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та національними, фінансовий результат обчислюється на основі методу нарахувань. У зв'язку з цим, особливої уваги заслуговує співвідношення чистого грошового потоку і чистого фінансового результату, який можна було б назвати «коєфіцієнт монетизації фінансового результату», який мав би сенс при позитивному значенні чисельника і знаменника формули. Зазначений показник варто було б ввести у вітчизняну практику і закріпити в офіційно діючих методиках економічного і фінансового аналізу. Функціональне призначення даного коєфіцієнта буде полягати в підтвердженні грошовими коштами фінансового результату, тим самим аналітично підтверджуючи функцію прибутку, як джерела фінансування витрат розширеного відтворення.

Облікові особливості формування фінансового результату та обчислення чистого потоку грошових коштів на думку ряду авторів можуть позначитися на розбіжності цих двох показників в окремі періоди часу, при цьому, якщо відхилення не більше 15-20%, прибутки та збитки можна вважати «підтвердженими» [8, с. 258]. При такому зіставленні в тривалому періоді «за 10-річний період багато показників виявляться приблизно однаковими, що дасть аналітику деяке почуття надійності звітів про прибутки та збитки» [8, с. 275].

Таким чином, серед кількісних і якісних узагальнюючих параметрів фінансового стану, на нашу думку, є чистий прибуток і позитивний чистий грошовий потік, при чому чистий прибуток повинен бути збалансований з чистим грошовим потоком в динаміці. Це обумовлено тим, що при наявності систематичних непокритих збитків власний капітал підприємства зменшується, що призводить до збільшення зобов'язань і відповідно негативно відбивається на платоспроможності, що складає загрозу фінансової безпеці суб'єкта господарювання.

Література:

1. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2004. – 776 с.
2. Іонін С. С. Фінансова аналітика сучасного бізнесу: [монографія] [Текст] / С. С. Іонін, М. М. Овчинникова. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 304 с.
3. Ионин Е.Е. Система показателей оценки имущественного положения предприятий: [монография] [Текст] / Е. Е. Ионин – Донецк : Юго-Восток, 2006. – 431 с.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/436-15.
5. Закон України «Об акціонерних товариствах» від 17.09.2008 № 514-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/514-17.
6. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку / Перекл. з англ. за ред. С. Ф. Голова. – К. : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 1998. – 736 с.
7. Современный финансово-кредитный словарь / М. Г. Лапуста, О. А. Андреюк, Л. М. Бадалов и др. ; под общ. ред. М. Г. Лапуста, П. С. Никольского. – 2-е изд., доп. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 567 с.
8. Котлл С. «Анализ ценных бумаг» Грэма и Додда: пер. с англ. / С. Котлл, Р. Мюррей, Ф. Блок. – М. : Олимп-Бизнес, 2000. – 704 с.